

BILLY WILDER:
Sunset Boulevard
1950

V žádné jiné zemi neměl film tak silný vliv na utváření moderní kulturní ikonografie jako ve Spojených státech amerických. Hollywoodu, jenž dokonce také býval označován za druhé hlavní město, tím připadla role významného fenoménu v procesu společenských proměn země. Jeho moc se odvíjela od masového měřítka filmové produkce. Jako v každém jiném průmyslu zaměřeném na maximální zisk, i zde přirozeně vládl princip tvrdé soutěživosti. A proto také za vším na odiv vystavovaným leskem slávy úspěšných musel Hollywood nutně vždy mít i odvrácenou tvář mnoha tragických osudů, vybízejících k zamyšlení nad smyslem a hodnotami lidské existence.

V literatuře poskytly pronikavé svědectví o životě v Hollywoodu romány Nathanaela Westa *Den kobylik* (1939), Budda Schulberga *Co je příčinou Samova úprku?* (1941) a nedokončená sága Francise Scotta Fitzgeralda *Poslední magnát* (1941). Ve světě filmového umění se jim rovnocenným partnerem stal svou hloubkou záběru i závažností výpovědi jen o něco málo mladší **SUNSET BOULEVARD**. I on předkládá ponurý obraz filmového průmyslu zasaženého již dekadencí rozkladu.

Myšlenkou natočit komedii ze zákulisí filmového světa se Wilder zřejmě zabýval, ještě než přišel do USA. Snaha rozvést tento nápad do podoby širšího námětu je však datována až obdobím již úspěchem prověřené trvalé spolupráce s Charlesem Brackettem. Jak Wilder, tak i Brackett snadněji pracovali s dialogem, proto zásadní momenty budující zápletku připadly analyticky uvažujícímu (původně recenzentovi) D. M. Marshovi. Hlavním protagonistou příběhu je mladý scenárista, snažící se v Hollywoodu prosadit; je také současně vypravěčem. Vzhledem k tomu, že je od samého začátku již mrtvý, jedná se o velmi nezvyklého hrdinu i v rámci stylu noir.

SUNSET BOULEVARD je vypjatým melodramatem, přesto někdejší komediální záměr zůstává částečně patrný v uštěpačné ironii dialogů, panoptikální povaze postav i záměrné grotesknosti mnoha situací. Příběh, postavený na několika milostných vztazích, které se vzájemně negují, je zcela fiktivní. Nicméně autoři do něj rafinovaně vplétají prostřednictvím postav hlavních aktérů (např. Gloria Swansonová, Erich von Stroheim) i některých představitelů epizodních rolí (režisér Cecil B. DeMille, komik Buster Keaton, charakterní herec H. B. Warner, novináři Hedda Hopperová a Sidney Sokolsky), jejichž osobnosti i kariéry se staly součástí hollywoodských mýtů, skutečné osudy, místní realie, jakož i mnohé autobiografické prvky. Tímto propojením vnějších skutečností s prostředím fikce je navozen nejen složitě vrstvený způsob narace, ale také dojem zvláštní autenticity. Tragické završení všech dějových linií dodává **SUNSET BOULEVARDU** výraz až antického patosu.

SUNSET BOULEVARD
Sunset Boulevard, USA 1950

režie: Billy Wilder

scénář: Charles Brackett, Billy Wilder, D. M. Marsham ml.

kamera: John F. Seitz

hudba: Franz Waxman

hrají: William Holden (Joe Gillis), Gloria Swansonová (Norma Desmondová), Erich von Stroheim (Max von Mayerling), Nancy Olsonová (Betty Schaeferová), Fred Clark (Sheldrake)

Film noir – francouzský výraz (doslova černý film) odvozený od kriminálních románů drsné školy (např. Chandler, Hammett), vycházejících ve Francii v knižnici s černým přebalem, známé jako "Série noir". Někdy se hovoří o svébytném žánru, spíše však jde o vyhraněný styl s přirozenou náklonností pronikat klasickými žánry jako melodrama, detektivka či kriminální thriller a schopností časového přesahu za dobu své spontánní existence (40. a 50. léta minulého století). Filmy tohoto typu se zabývají temnou stranou lidské existence. Líčí svět strachu, paranoie, institucionální odosobnělosti a nekonečné korupce. Mužské postavy jsou oportunisté nebo oběti, často obojí najednou, vždy vykořenění jedinci. Ženy jsou svůdné, přístupné, prodejné a jsou-li nezávislé, stávají se femme fatale. Hrdinové i hrdinky filmu noir jsou do jisté míry atraktivní, jsou však slabí, vnitřně zmatení a rezignovaní, jsou to bytosti, které promarnily svou budoucnost. Prostředí, v nichž se příběhy filmů noir nejčastěji odehrávají, je ponuré zanedbaností a nebezpečné zákeřností. Je to scénérie velkoměstské džungle, kde temné stíny skrývají všudypřítomnou hrozbu. Tomu také odpovídají formální prostředky, s nimiž film noir záměrně pracuje: expresivní kamera využívá šerosvit, temné stíny, dramatické úhly či deformovanou perspektivu. Temné noční exteriéry doplňují klaustrofobicky působící interiéry. Herci i scéna jsou při zasvěcení významově rovnocenní. Přerývaná narativní konstrukce často používá „komentář“ průvodce dějem, podaný ich-formou. Flashback, nežřidka gradovaný dalším flashbackem, komplikuje chronologii vyprávění, čímž zveličuje nejasné vyznění případné morality. Film noir klade důraz na charakterovou psychologii, psychoanalytické symboly a obsesivní sexualitu. Neméně příznačná je pro něj celková atmosféra úzkosti, odcizení, bezvýchodnosti a zoufalství.

BILLY WILDER (1906 - 2002)

Nade všechny filmaře si nejvíce cenil nedostižného mistra komické pointy Ernsta Lubitsche, s nímž mimo jiné spolupracoval na vynikající satirické veselohře s politickým podtextem **NINOČKA**. Podílel se na scénáři jedné z nejlepších screwball komedií čtyřicátých let **PŮLNOC**. Jako režisér se představil crazy komedií **ZUZANKA V NESNÁZÍCH**. Proslul břitkostí svých bonmotů, dosahujících oslnivé duchaplnosti Oscara Wildea. A třebaže posléze natočil množství komedií, z nichž **RAZ, DVA, TŘI** a **BYT** jsou naprosto brilantní a **NĚKDO TO RÁD HORKÉ** stále zůstává jednoznačně nejlepším dílem ve své kategorii, vůbec to neznamená, že Billyho Wildera coby scenáristu a režiséra lze vymezit pouze žánrem komedie.

Postřeh spisovatelky Joany Didionové postihuje podstatu perspektivy jeho pohledu: „Wilder není humorista, ale moralista. Je kronikářem věčné náchylnosti člověka ke korupci. Wilderův svět je ten, co vidíme zrána očima kocoviny. Svět laciných dvojsmyslů, čpícího kouře a zvětralých drinků s ledem již dávno roztátým: prostě krajina skutečného zoufalství.“ Ve zpětném náhledu na jeho tvorbu je patrné, že, ať již volil formu dramatického příběhu, kriminálního thrilleru či rozverné komedie, vždy se do jeho umělecké výpovědi prolínaly silně znělé tóny ponuré německé exprese, přerůstající posléze (nejen vlivem světového válečného konfliktu) v neodbytný výraz existenciálního znejistění. Právě proto mu byl tak samozřejmě blízký výraz filmu noir, jenž vtiskl americké kinematografii 40. let minulého století, kdy Wilder dostal příležitost vedle scenáristické profese také uplatnit své režisérské ambice, dominantní stylistický charakter. I když je díky titulům **POJISTKA SMRTI**, **ZTRACENÝ WEEKEND** a **SUNSET BOULEVARD**, které představují vrcholná díla tehdejší americké produkce, Wilder považován za jednoho z nejvýznamnějších zakladatelů i pokračovatelů tohoto směru, sám se za vědomého tvůrce stylu noir nikdy nepovažoval. Dramatickou podstatu narace stavěl vždy nad stylistické prvky. Právě proto mu byl výrazně bližší pojem tzv. „problémových“ filmů, které společně se semidokumentárními melodramaty

dotvářely obraz americké kinematografie poloviny minulého století. Oproti obvyklé hollywoodské tradici únikové zábavy problémové filmy pojednávají v kritickém duchu určitý vážný společenský jev. Tuto linii Wilder sledoval i ve svých pozdějších filmech. Témata jako bezuzdná senzacechtivost tisku (**SENZACE V JESKYNI**), rozpad instituce manželství (**LÍBEJ MNE, HLUPÁČKU**), kariérismus (**BYT**), homosexualita a proměny sexuální role muže a ženy (**NA TITULNÍ STRANĚ**) jsou příznačným rysem Wilderovy tvorby bez ohledu na zvolený žánr.

Pro svůj sklon ke kousavě otevřené kritičnosti byl často nazýván cynikem. Jako scenárista nejraději pracoval ve dvojici. Počínaje komedií **ODPOLEDNÍ LÁSKA** (1957) vystřídal Charlese Bracketta v pozici jeho stálého spolupracovníka I. A. L. Diamond. Jakmile se začal rozpadat studiový systém, Wilder patřil k prvním hollywoodským tvůrcům, kteří vstoupili i do producentské pozice, rád se označoval za „exekutivního scenáristu“.

Výběrová filmografie:

- 1929 Lidé v neděli / Menschen am Sonntag
(pouze spoluscenárista)
- 1933 Postrach Paříže / Mauvaise graine
- 1942 Zuzanka v nesnázích / The Major and the Minor
- 1943 Pět hrobů u Kahiry / Five Graves to Cairo
- 1944 Pojistka smrti / Double Indemnity
- 1945 Ztracený weekend / The Lost Weekend
- 1947 Zahraniční aféra / A Foreign Affair
- 1949 Sunset Boulevard
- 1951 Senzace v jeskyni / Ace in the Hole
- 1953 Stalag 17
- 1955 Odpolední láska / Love in the Afternoon
- 1959 Někdo to rád horké / Some Like It Hot
- 1960 Byt / The Apartment
- 1961 Raz, dva, tři / One, Two, Three
- 1972 Nebožtíci přejí lásce / Avanti!
- 1974 Na titulní straně / The Front Page

Doporučená literatura:

Ed Sikov, *On Sunset Boulevard (The Life and Times of Billy Wilder)*. Hyperion, New York 1998.

Cameron Crowe, *Conversation with Wilder*. Faber and Faber Limited, London 1999.

Autor textu: *Věroslav Hába*